

Oponentský posudek dizertační práce:

Martin BAKEŠ, Diplomatem v půlnoční zemi. Zástupci Habsburků ve Švédském království mezi lety 1650–1730 (Ústav historických věd, FF Univerzity Pardubice, 2018)

Dějiny diplomacie zažívají – možná trochu překvapivě – v evropské historiografii v posledních desetiletích opravdovou renesanci. Metodologický rámec tzv. nových politických dějin, rozvíjející v obecné rovině odlišný přístup k dějinám států a říší, než tomu bylo v 19. a povětšinu 20. století, zasáhl i dějiny diplomacie, které dlouho patřily k vlajkovým lodím klasického „pozitivistického“ přístupu. Nové politické dějiny postupně přitahovaly jak autory věnující se domácím politickým tématům, tak také ty, kteří studovali mezinárodní vztahy. Prostředkem k získání tohoto nového obrazu je především „polidštění“ diplomatů jako takových (jistě v souvislosti s metodologickými podněty historické antropologie) a jejich zasazení do společenských kontextů.

Na rozdíl od zahraničí se česká historiografie začala dívat na problematiku dějin diplomacie novým pohledem teprve nedávno: jde především o hlavní výstup z grantového projektu „Česká a moravská šlechta v diplomatických službách rakouských Habsburků (1640–1740)“, na němž se autor dizertace Martin Bakeš také podílel. Jistě i tato zkušenost mu pomohla zvládnout obsáhlou látku po metodologické stránce a neutopit se v záplavě pramenů, které vyžadovaly značné paleografické a jazykové dovednosti a v neposlední řadě také zvýšenou geografickou mobilitu. Relevantní dokumenty se totiž zachovaly v archivech a knihovnách nejen ve Švédsku, v českých zemích (rodinné archivy vyslanců) a v Rakousku (zejména fondy HHStA Staatenabteilungen a Österreichische Geheime Staatsregistratur), ale také v Dánsku, v Sasku či v Braniborsku. Nutno přiznat, že Martin Bakeš tyto obtížnosti zvládl a po heuristické stránce prakticky nelze posuzované práci cokoli vytknout.

Jak ukázali průkopníci „kulturního přístupu“ k dějinám diplomacie (G. Mattingly, W. J. Roosen, K. Müller), vyžaduje toto pojetí integraci řady subtémat, která však na rozdíl od vlastních diplomatických dějin zažila a stále zažívají i v české historiografii raného novověku značný rozkvět. Jde především o dějiny šlechty, dějiny panovnického dvora, dějiny cestování a dějiny náboženství. Autor dizertace si tento aspekt uvědomil a strukturoval podle něj celou práci. Její konstrukce, v níž hlavní roli hraje rozčlenění podle výše uvedených témat (diplomat – cesta – dvůr – víra), vychází v každé části z určitého teoretického konceptu, který autor dále dokládá pomocí široce pojaté pramenné základny. Ať už je to Greenblattův „diskurz údivu“ použitý v interpretaci diplomatovy cesty na sever nebo Starkeyho rozdělení na „introvertní“ a „extrovertní“ dvůr (vycházející z povahy panovníka, který je buď „distancovaný“, nebo „zúčastněný“), lze v obou případech jistě uvést řadu námitek, jedná se nicméně o chvályhodnou snahu vnést do problematiky prvek diskuze. Podobně je tomu i s modelem konfesionalizace, který předkládaná dizertace obohatila o rozměr „mezinárodních sítí“ narušujících zvnějšku monokonfesionalitu raně novověkých států. V tomto bodě navíc Martin Bakeš zvolil komparativní přístup, což umožnila již existující sekundární literatura, jež se věnovala tématu legačních kaplí (D. Legutke, B. Kaplan, J. Kubeš). Díky tomu není Bakešova práce pouze popisem dějinných událostí, ale vyspělou historickou monografií. V tomto směru se autorovi osvědčila předchozí publikační činnost, která jej dokázala připravit na sepsání většího díla: vedle podílu na výše zmíněné kolektivní grantové monografii je třeba na tomto místě uvést jeho texty pro přední české historické časopisy a také pro zahraniční sborníky.

Bakeš dokázal, že pro poznání socializace diplomata a vůbec pro jeho činnost uprostřed hostitelského dvora nestačí použít jako pramennou základnu pouze korespondenci daného vyslance s mateřským dvorem, která bývala vedena minimálně po linii soukromé (se spřátelenými dvořany, kteří mu „hlídali“ pozici doma) a úřední (nejčastěji s říšskou dvorskou radou nebo s tajnou radou/konferencí). Velmi důležité pro celistvost obrazu však je také

svědectví švédských dvořanů a především dalších vyslanců. V tomto směru Bakešovi pomohly edice diplomatických deníků, například anglického vyslance ve Švédsku Bulstroda Whitelocka. A tam, kde nebyly podobné dokumenty editovány, neváhal Bakeš zavítat do výše zmíněných archivů v Berlíně, Drážďanech nebo v Kodani. Zástupci dalších států totiž měli přímo v popisu práce sledovat své kolegy u daného dvora, zejména potom císařského a francouzského vyslance. To samozřejmě umožňuje dnešnímu historikovi využít s nutnou dávkou opatrnosti tato „křížová“ svědectví vstupující do proudu zpráv, jež císařští vyslanci posílali do Vídně. V neposlední řadě představují také vítaný komparativní materiál a lze na jejich základě stanovit i obecnější pravidla, jež platila pro vyslance cizích mocností u stockholmského, popř. uppsalského dvora (jak to ostatně Bakeš činí při srovnání vstupních audiencí u švédského krále v případě Raimunda Montecuccoliho a anglického ambasadora Charlese Howarda of Carlisle, s. 267–272). Metodologickou invenci však dokázal autor dizertace i na řadě jiných míst, například když přistoupil k pojednání o ambasadní kapli na základě udělování svátostí, jež hrály nejen v katolickém prostředí zásadní roli při fungování každé církevní instituce.

Pro orientaci v domácí politice skandinávské mocnosti potom použil Martin Bakeš švédské edice i sekundární literaturu, v níž prokázal velmi dobrou orientaci. Pro budoucí bádání je nezanedbatelným počinem také vydání zajímavých pramenů na konci dizertace: zprávy Adolfa Vratislava ze Šternberka o švédském dvoře a zejména anonymní relace o císařském dvoře z roku 1704, připomínající známý Freschotův text zhruba ze stejného období a obsahující mimo jiné (poměrně upřímnou) charakteristiku jednotlivých císařských dvořanů. Bakeš tak upozornil na problematiku diplomatických relací jako dosud ne zcela využitého pramene. Již jen samostatné zpracování postřehů cizích diplomatů, tedy profesionálních pozorovatelů, může přispět k poznání dějin vídeňského dvora, habsburské monarchie a potažmo i českých zemí (tyto možnosti dostatečně odkryli Karl Gustav Helbig a jeho vydání zprávy Esaiase Pufendorfa, Petr Maťa a jeho objev cestopisu Andree Julina či trojice Katrin Keller, Martin Scheutz a Harald Tersch a jimi editovaná vídeňská zpráva Johanna Sebastiana Müllera).

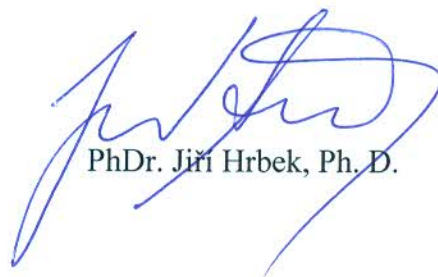
Velmi dobrý sloh a nespornou čtivost textu poněkud kazí občasně formulační neobratnosti či nechtěné významové posuny (s. 38: odchod švédských vojsk z Čech neznamenal demilitarizaci českých zemí; s. 44: Plettenberg nehájil na vestfálských jednáních zájmy české koruny, ale Ferdinanda III. jako českého krále /což nemusí být totéž/; s. 48: „první stálá císařská ambasáda vznikla ve Stockholmu opět až v roce 1667“; s. 59: dokument uzavřený mezi Švédy a císařem roku 1707 se nazývá altrandstätská konvence, nikoli smlouva /ta byla uzavřena mezi Švédy a Saskem/; s. 194: „dvorská společnost se nepřestala socializovat“; s. 199: „nižší ceremoniální upjatost“; s. 263–264: „snižovat se k různým formám konsenzu“; s. 288: „rozbujele pravomoce církve“; s. 329: spíše se užívá „proměněná“ než „posvěcená“ hostie...). Závažnější výtky směřuje vůči některým zobecněním, u nichž není zcela jasné, zda se týkají pouze švédského prostředí či raně novověké Evropy jako takové. Pojmout dvorský ceremoniál jako „sypkou“ či „tekutou“ normu po vzoru modernity Z. Baumana je jistě možné, zároveň je třeba uvést, že Švédsko (a podobně i Dánsko) bylo v mnohém výjimečným prostorem a že o nestálosti ceremoniálních pravidel rozhodně nelze mluvit například ve Španělsku navzdory tomu, že se i tady střídali panovníci s rozdílnými povahami.

Vysoce hodnotím plynulost textu a schopnost autora dizertace vytknout před závorku skutečně důležité věci a marginálie odsunout či jim ponechat prostor v poznámkách pod čarou. Přesto lze nalézt místa, kdy čekal dychtivý čtenář dokončení rozpracovaných myšlenek, jež občas končí téměř v půli věty. Vzhledem k rozsahu obhajované práce není takových míst mnoho. V kapitole I.3 bych například čekal, že bude v souvislosti se zadlužením a nedostatečným vyplácením vyslanců z Vídně pohovořeno o míře, v jaké museli

financovat své cesty z fondů vlastních panství (např. na s. 103). Přínosný a zajímavý přehled příruček, které mohl mít diplomat k dispozici před cestou na sever Evropy, a obecná tvrzení o budování rozličných předporozumění by měly být podle mého mínění doplněny konkrétními stereotypy, které v dané době o Švédsku panovaly (s. 169: tvrzení o „synech zimy a sněhu“ či „děti tmy a šera“ nelze doložit odkazem na Rolanda Barthese...). Také ceremoniální spory, jichž byla podle Martina Bakeše celá řada (s. 278), by bylo vhodné doložit větším množstvím případů a nikoli jen konfliktem o zasedací pořádek mezi císařským rezidentem a pruským vyslancem, který navíc proběhl v Kodani.

Obhajovaná dizertační práce dokáže výborným způsobem integrovat velké politické a náboženské dějiny (viz úvodní pasáž o dějinách habsbursko-švédských vztahů nebo text o složité konfesionalizaci švédského území na počátku IV. oddílu) s dějinami každodennosti, jež byla v případě raně novověkého diplomata určována ceremoniálními pravidly stejně jako technickými obtížemi během jeho cesty. Za vytvořením posuzovaného díla stojí velké množství poctivé práce autora, jenž se nezalekl paleografických ani lingvistických překážek, stejně tak patří uznání jeho školiteli, jehož vedení a inspirace je znát na mnoha místech textu. Dizertační práce Martina Bakeše zcela splňuje všechny nároky kladené na doktorskou dizertaci, a proto ji velmi rád doporučuji k obhajobě s hodnocením „prospěl“.

V Praze 15. 10. 2018

PhDr. Jiří Hrbek, Ph. D.